

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра германської та фіно-угорської філології

Курсова робота

на тему: Граматична категорія способу в англійській та
українській мовах

Студентки групи Па 09-21
факультету германської філології та перекладу
денної форми здобуття освіти
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська
освітньо-професійної програми Англійська мова і
друга іноземна мова: усний і письмовий переклад
у бізнес-комунікаціях
Богач Анни Олегівни

Науковий керівник:
Доцент кафедри германської і фіно-угорської філології
Черненко О.В.

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Kyiv National Linguistic University
Department of Germanic and Finno-Ugrian Philology

Term Paper
The grammatical category of Mood in English and Ukrainian

Anna Bohach
Group PE 09-21
Germanic Philology and Translation Faculty

Research Adviser
Assoc. Prof.
Olha Chernenko
PhD (Linguistics)

Kyiv 2024

ЗМІСТ	
ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. КАТЕГОРІЯ СПОСОБУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	6
1.1 Категорія способу в англійській мові	6
1.2 Категорія способу в українській мові	10
РОЗДІЛ II. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ СПОСОБУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	
2.1. Дійсний спосіб	14
2.2. Наказовий спосіб	16
2.3. Умовний спосіб	20
ВИСНОВКИ	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	25

ВСТУП

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що питання категорії способу в англійській мові становить великі труднощі.

Спірним є навіть кількість форм способу: різні вчені виділяють в англійській мові від 2 до 16 форм цієї категорії. Тільки два способи - дійсне і умовне - виділяються всіма дослідниками.

Розбіжності в трактуванні категорії способу пояснюються цілою низкою моментів, а саме:

1. Багато вчених по-різному розуміють сам термін «спосіб», і, підходячи до питання про нахилення з різних точок зору, при класифікації форм категорії звертають увагу або тільки на особливості утворення форм, не враховуючи їх значення, або тільки на значення, залишаючи осторонь питання, якими засобами виражається це значення.

2. У системі форм категорії способу є ряд омонімічних форм, що також створює певну складність при дослідженні цієї категорії.

3. При розгляді категорії способу часто важко розмежувати аналітичні форми категорії способу та вільні словосполучення, що виражають модальність лексично, за допомогою модальних дієслів. Цей момент особливо значну труднощі при дослідженні категорії способу.

Метою даної є розгляд категорії способу дієслова в англійській та українській мовах. Ця мета дозволила сформулювати такі завдання даного дослідження:

1. Розглянути трактування способу дієслова англійською.
2. Розглянути основні форми способу дієслова в англійській та українській мовах.

3. Розглянути додаткові форми способу англійською мовою.

Об'єктом даної є система дієслова в англійській мові, предметом – категорія способу англійського та українського дієслова.

Методи, які використовувались під час виконання курсової роботи, - зіставний або контрастивний метод, типологічний метод.

Практична цінність роботи визначається тим, що отримані в ході роботи результати можуть бути використані як джерело для збірників, підручників, порівняльних посібників з граматики, під час укладання підручників з англійської мови. До того ж, матеріали курсової роботи можуть бути використані під час викладання дисциплін «Англійська мова», «Практична граматики англійської мови» та «Практичний курс перекладу з англійської мови».

РОЗДІЛ I. КАТЕГОРІЯ СПОСОБУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

1.1 Категорія способу в англійській мові

Часто спосіб в англійській та інших мовах визначається як словозмінний вираз граматичних категорій дійсного та умовного способів, категорій, які спочатку були розмежовані необхідністю відрізнити факт (дійсний спосіб) від не-факту (умовний спосіб). Халлідей і Маттісен стверджували, що спосіб «є системою підрядного речення, а не дієслівної групи або дієслова» (Grisham, 2010). Це дозволяє помітити, що з вивченні системи способу у будь-якій розмові має значення речення загалом, потрібно докладне вивчення визначення точного аналізу.

Кожен елемент речення може мати значення і він дає зрозуміти, який тип способу використовується в реченні. Також спосіб визначається як «вибір між різними ролями, які промовець може вибрати для себе і для свого слухача». Це означає, що той, хто говорить, починаючи розмову, може заздалегідь продумати, яку роль він гратиме в процесі спілкування. Таким чином, вибір способу може бути зроблений лише лінгвістично.

Деякі лінгвісти розглядають систему способу як спілкування або у дійсному, або в наказовому способі. Найчастіше використовується дійсний спосіб. У зв'язку з цим Халлідей та Маттісен охарактеризували його як «граматична категорія, яка зазвичай використовується для обміну інформацією» (Grisham, 2010). Як правило, якщо хтось вважає за краще говорити в дійсному способі, роблячи заяви або кажучи на будь-яку тему, то він не завжди чекає відповіді від оточуючих. Проте трапляються випадки, коли хтось говорить чогось чекає від слухачів. При цьому він чекає лише на словесну відповідь.

Вимовляючи твердження, люди можуть погоджуватися або не погоджуватися з тим, що було сказано, і починати обмін висловлюваннями, навіть якщо той, хто говорить, не очікує відповіді від слухача. Той, хто говорить, просто хоче, щоб інші люди слухали те, що він говорить. Він заздалегідь взяв він роль інформатора, а людини, який чує повідомлення, роль інформованого. Навіть якщо людина говорить, не бажаючи розпочинати процес спілкування, здебільшого починається соціальний обмін з іншими людьми. З іншого боку, через постановку питання може розпочатися можливий обмін висловлюваннями. Питання породжує будь-який тип розмови. Той, хто говорить заздалегідь, бере на себе роль поінформованого, а для людини, яка чує питання, – роль інформатора. Коли той, хто говорить, починає розмову з питання, він «очікує усної відповіді від свого слухача». Чим більше запитань запитує, тим масштабнішим буде процес спілкування.

Стосовно метамови вченими розглядається сім елементів способу. Перший елемент – це підмет та особиста форма дієслова. Залежно від порядку, де є підмет і присудок в реченні, визначається тип способу в реченні, а саме оповідальний, запитальний або негативний. Другий елемент – це присудок. Воно схоже на особисту форму дієслова, яким воно виражається усередині словесної групи. Це означає, яка частина вербальної групи є особистою формою дієслова, іншу – предикатом (присудком).

У реченні I think слово «думати» (think) включено як особиста форма дієслова та предикат. Однак, якщо дієслово, що використовується в реченні, є зв'язуючим дієсловом, він не може бути віднесений до категорії предикату, іншими словами, кожен дієслово - зв'язування класифікується тільки як особиста форма дієслова. Третій елемент – це означення. Означення аналогічно підмета, за допомогою якого воно виражається або одним займенником або іменником, або послідовністю слів, що залежать від головного іменника.

Четвертий елемент можна визначити як решту речення, що складається з предикату, означення та додатка. П'ятий елемент – це обставина. Вона

функціонує як додаткова інформація про події, закладені в суті реченні. Є три типи обставини: перший тип – це допоміжний компонент, який функціонує як інформація про обставини і може існувати у формі прислівників чи прийменникових фраз, які виражають значення *when, where, how, why*. Другий тип – це міжособистісна обставина. Сюди включаються прислівники та прийменникові фрази, які виражають судження та думки. Третій тип – це текстова обставина. Воно виражає сенс логічних зв'язків та наступність між реченнями. Сюди входять прислівники, прийменникові фрази чи сполучник.

Шостий елемент – це типи способу. Можна виділити кілька типів способу. Це декларативні, полярні інтрогативні, декларативні з тегами, *Wh-*інтрогативні, імперативні, окликові, еліптичні, другорядні та нефінітні. Останній елемент – полярність. У лінгвістиці – це різницю між позитивними і негативними формами, які можуть бути виражені синтаксично *To be or not to be*, морфологічно *lucky vs. unlucky* чи лексично *strong vs. weak*. Іншими словами, полярність залежить від того, чи є речення негативним або позитивним. За словами Халлідея, існує два основних типи мовних ролей. По-перше, це запрошення до отримання, наприклад, *Would you like to have cup of coffee?*, а по-друге, вимога отримання, наприклад, *Can I have cup of tea, please?*

Крім того, існує два види товарів, якими можна обмінюватися, – це інформація та товари/послуги. Для створення діалогу необхідні чотири основні кроки: затвердження, питання, пропозиція та команда. Вони називаються мовними функціями. У відповідь на ці кроки є дві альтернативи: по-перше, тип відповіді, що підтримує, і, по-друге, тип відповіді, що конфронтує (Bussmann, 2006). Виявлений спосіб підрозділяється на два: декларативний і запитальний. Аймер стверджує, що «у декларативному реченні промовляючий дає деяку інформацію слухачеві. У запитальному реченні той, хто говорить, бере на себе роль запитуючого інформацію» (Aarts, 2006). Вони є дві найбільш поширені моделі початку розмови між

двома чи більше людьми. Той, хто говорить, може заздалегідь вибрати, чи хоче він передати повідомлення за допомогою заяви або запитання. І розповідні, і запитальні речення мають різні синтаксичні шаблони. Що ж до наказового способу, Леон стверджує, що це «найбільш очевидний прояв міжособистісної інструментальної функції – впливом на поведінку інших» (Lehmann, 2013).

За допомогою команд, хто говорить, може переконати інших робити те, що він хоче від них. У зв'язку з цим Маттісен, Теруя та Лам зазначили, що «це спосіб дозволяє людям обмінюватися товарами та послугами» (Khlebnikova, 2019). Мова – це зв'язок між нашими бажаннями і тим, як через неї промовець може створювати певну поведінку щодо інших людей або її можливість змусити їх здійснювати певні дії у певних контекстах. Понад те, наказовий спосіб – це самостійна система, у якій існує ексклюзивний і інклюзивний імператив, який висловлює спонукання до спільного дії.

Коли той, хто говорить, вимовляє ексклюзивне речення, він не стає виконавцем дії. Він очікує, що інші люди зроблять те, що він сказав, і дотримуватимуться його команд, не спростовуючи їх. Тим часом, коли той, хто говорить, вимовляє інклюзивне наказове речення, він стає виконавцем дій. Інше трактування способу - це так зване граматичне кодування модального значення в дієслівних флексіях.

В англійській відносно мало використовуються флексивні системи для вираження модальних значень: наказовий спосіб широко поширений в англійській мові, а умовний спосіб використовується обмежено, але модальність в англійській мові в основному виражається нефлексивними елементами. Вони включають безліч елементів, у тому числі прислівники на зразок *perhaps, in all probability, etc* і т. д., а також так зване «ухилення від прямої відповіді» типу *I would think (that)*.

Умовний спосіб традиційно розглядається як форма дієслова, яка використовується для позначення гіпотетичних, бажаних або необхідних ситуацій. Наприклад, у реченні *I'm not sure if my husband would come* або *He*

might come умовний спосіб висловлює той факт, що ситуація приходу чоловіка є спірною, а не реальною. У реченні I wish my husband came умовний спосіб висловлює бажаність тієї ж ситуації для того, хто говорить. Наказовий спосіб описується як форма дієслова, який зазвичай використовується для вказівки або наказу. У реченні Let him go! наказовий спосіб висловлює спонукання до дії.

Особливістю, загальною для всіх модальних висловлювань, є те, що вони не представляють ситуації як прості факти, оскільки вони не стверджують, що описані ними ситуації є фактами, і всі вони включають коментар того, хто говорить про необхідність або можливість істинності пропозиції, або актуалізації ситуації. Однак модальність семантично набагато багатша, ніж відсутність фактів.

1.2 Категорія способу в українській мові

Категорію способу зазвичай кваліфікують як самостійну тричленну дієслівну категорію, що об'єднує грамами дійсного, умовного та наказового способу, підставою для виділення яких є відношення дії до дійсності, що визначається як реальність / ірреальність дії. Значення реальної дії передає дійсний спосіб, виразниками ірреальної дії є наказовий та умовний спосіб. Проте навіть прихильники цієї базової для виділення категорії способу опозиції зауважують, що лише дієслова теперішнього та минулого часу виражають реальну дію, тоді як дієслова майбутнього часу означають ірреальну дію, яка ще відбудеться, тобто очікувану. Це спонукало Є. Куриловича надати майбутньому часові статусу окремого способу, оскільки «...порівняно з теперішнім і минулим, які виражають дійсність, майбутній, що означає можливість, імовірність, чекання тощо, являє собою спосіб» (Корунець, 2003).

Розвиваючи ідеї Є. Куриловича, деякі мовознавці й минулий час, що передає дію, яка практично перестала бути реальною, тлумачать як спосіб. Дія, передана формами майбутнього часу, у реальній дійсності потенційно можлива - може як відбутися, так і не відбутися. У той час, як дійсність, зафіксована в граматичних категоріях, відбивається крізь призму погляду того, хто визначає відношення до дійсності. Відповідно, з погляду мовця, дія, передана формою майбутнього часу, обов'язково колись відбудеться. Як стверджує К. Г. Городенська, саме таке модально-суб'єктивне тлумачення реальності майбутньої дії дає підстави більшості представників традиційного мовознавства залишати графему майбутнього часу, хоч і на периферії, але в складі категорії часу дієслова (Вихованець, 2004).

Визначаючи семантичний обсяг комунікативно зорієнтованих морфологічних категорій часу й способу дієслова, варто зазначити, що особа мовця є важливою для тлумачення обох. «У ситуації, яку представляє категорія часу в лінгвістичній онтології, особа мовця є обов'язковою, визначальною, бо саме для неї дії та стани, що співвідносяться з дійсністю є реальними, тоді як насправді реальними є лише стани, що вже відбулися, відбувалися або відбуваються зараз» (Вихованець, 2004).

Варто погодитися з думкою І. Р. Вихованця, що категорії способу й часу в системі морфологічних категорій знаходяться на одній площині, не виявляючи відношень ієрархічності. План лінгвістичної онтології категорії способу становлять ірреальні дії та стани, зв'язок з дійсністю яких визначає мовець. У відображуваній способовими формами позамовній ситуації обов'язковою є особа мовця. Проте її роль відмінна від ролі мовця в позамовній ситуації, відображуваній часовими формами, де мовець констатує або запевняє про реальність дії або стану щодо дійсності, зокрема моменту мовлення. У ситуації зі способовими формами мовець сам визначає лише умови, за яких дія або стан може відбутися, бо для нього вони поки що гіпотетичні, вірогідні, передбачувані, або спонукає співбесідника чи співбесідників, що його слухають, а також тих, що участі в акті спілкування

не беруть, виконати бажану, потрібну для нього дію чи набути певного стану, які для нього лише бажані. Ніхто не гарантує, що бажані для мовця дії та стани неодмінно стануть реальністю (Вихованець, 2004).

В. М. Русанівський та К. Г. Городенська виокремлюють бажальний та спонукальний способи як видозміну форм у певному контексті. Кваліфікація бажального й спонукального способів, як зазначалося раніше, ґрунтується на певних семантичних особливостях дієслівних лексем та їхній дистрибуції. Наприклад, спонукальний спосіб В. М. Русанівський тлумачить як контамінацію форм наказового та умовного способу; утворюється він за допомогою форм умовного способу; «його відмінність полягає лише в семантиці, що забарвлена відтінком імперативності (Левицький, 2007).

Отже, особові закінчення у парадигмі наказового способу, родові закінчення та аналітичні морфеми в умовному способі виражають парадигму способів, але не є його грамемами. Інакше кажучи, обидві грамеми морфологічної категорії способу знаходять своє вираження в ряді словоформ, які їх представляють, вони не вносять нової семантики в значення дієслова, а володіють граматичним значенням, тому категорія способу належить до категорій словозмінного типу. Значення грамеми може бути представлене як система диференційних семантичних ознак.

Складники парадигми умовного способу - родові форми чоловічого, жіночого, середнього родів та множини. Таким чином, морфологічна категорія способу є не тільки системою опозицій елементарних граматичних значень умовного й наказового способів, але й системою протиставлень граем як двобічних сутностей, наділених власним потенціалом. Синкретизм і повна адекватність дійного способу часовій парадигмі та відсутність закріпленого за значенням бажальності й спонукальності спеціального морфологічного вираження, яке б виявлялося в ряді словоформ, між якими існують парадигматичні відношення, зумовлює підхід до способу як двочленної категорії.

Грамеми наказового та умовного способів є неоднаковими (нерівнорядними) за своєю суттю, оскільки різняться структурою, семантикою, проте за своїм змістом вони є однорідними.

Грамеми категорії способу - це низка морфологічних форм, що існують в плані лінгвістичної онтології як узагальнений клас, об'єднаний граматичним значенням ірреальності, незалежно від того чи того лексичного наповнення, і репрезентуються конкретними словоформами, утвореними за допомогою спеціальних морфологічних засобів

РОЗДІЛ II. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ СПОСОБУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Дійсний спосіб

Дійсний спосіб (the Indicative Mood) за своїм значенням передбачає відповідність між змістом висловлювання і дійсністю: Не буде приходити туди. .

З погляду особливостей утворення форм, дійсний спосіб характеризується наявністю в 3-й особі однини справжнього часу суфікса - (e)s, який чітко відокремлює дійсний спосіб від інших форм способу і тим самим є показником не тільки особи, числа і часу, але та способи.

Виявлений спосіб виражається формами Present, Past і Future. Система всіх дієслівних форм у Present, Past та Future і є дійсний спосіб.

Кожна з форм Present, Past та Future є формою як часу, так і способу, тобто в цих формах виражено як тимчасове, так і модальне значення. Ці значення органічно пов'язані один з одним, але в кожному окремому випадку вживання форми в ній може яскравіше виявлятися одне, те інше значення.

Як форми дійсного способу, форми Present означають, що повідомлене істинно, реально відповідає дійсності. Звідси відношення сказаного в Present до моменту мови: воно вірно, дійсно, справедливе для моменту мови, має до нього те чи інше відношення, актуальне для нього.

Все це стосується будь-якої форми Present, незалежно від того, чи виражене дієслово у формі продовженого або загального виду, в перфектній або неперфектній формі. Значення істинності, відповідності дійсності виражене у формах Present завжди; воно тим яскравіше, що менш повідомляється стосується лише моменту мови і що більше воно «позачасно», справедливо завжди, у час:

France is on the top side of Europe and is separated from Great Britain by

the filled Strait of Dover and the English Channel (Dodge). Who can define himself on one of those who have life, will be in the zone of pleasures? (W. Irving).

Чим більше сполучене пов'язане за змістом з конкретним моментом у теперішньому, тим сильніше у формах Present проявляється їхнє тимчасове значення теперішнього часу та зв'язку з моментом мови:

"Do you realize what you are saying?" "I do" (A. Cronin). I've come on purpose (J. Galsworthy). I am sorry you are going away (O. Wilde). But days with divide and rule are drawing to a close. Africans are and all where there are now as wider view (Daily Worker).

Можливі випадки, коли у формі Present провідним та основним значенням є її модальне (а не тимчасове) значення:

1) У підрядних часу та реальної умови. У цьому випадку дія або стан, виражене в підрядному реченні, від якого здійснення того, що виражено в головному реченні, представляється говорить як реально існуюче, як реальна передумова, з якої він виходить. Форма дієслова, знову ж таки, може бути як перфектною, так і неперфектною:

If I am going to inform, I reminded that he was accepted for the head of editorship (J. London). I'll go there as soon as I've finished my breakfast (Ch. Dickens).

2) Іноді також у додаткових реченнях, коли в головних реченнях вжиті такі дієслова і фразеологічні поєднання, як to see, to look, to make sure, to take care, to mind та ін:

See that he goes to bed at once (B. Shaw). I'll send it to Bob Cratchit 's ... Don't think it is (Ch. Dickens). I shall take good care that he doesn't (E. Voynich). (Корунець, 2003).

Форми Past виражають час, що насправді вже минув, що пішов у минуле. Отже, дієслово у формі Past виражає те, що вже здійснилося чи існувало у минулому: це реальний факт минулого, не пов'язаний із сьогоденням.

Next day some twelve thousand dockers were out on strike (J. Lindsay).
Rain had been falling, але now it had stopped (J. Lindsay). Only at this moment I was standing where you are (J. Lindsay).

Форми Future виражають час, що ще не настав, що відноситься до майбутнього. Отже, дієслово-присудок у формі Future висловлює те, що здійсниться в часі і стане реальним фактом майбутнього:

But I suppose you will be back soon? (O. Wilde).

Специфікою модального значення Future є те, що воно завжди робить сполучене певною мірою імовірним, проблематичним: сполучене мислиться як цілком здійсненне, але все ж його ще немає насправді, воно тільки очікується або передбачається.

Дійсний спосіб (або індикатив з лат. *indicativus* – 'дійсний спосіб') позначає реальну процесуальну ознаку (дію, стан, відношення), що реалізується в одному із чотирьох часових планів:

- теперішній час: Озеро стоїть повне, в зелених берегах (Леся Українка); Плітка руйнує сім'ю (Присл.);

- майбутній час: Красномовця в суперечці не переможеш (Присл.); Знайдеться на усе причина – для тишини і для грози... (В. Крищенко);

- минулий час: Полетіли журавлі високі, залишили у душі неспокій, заніміли молоді гніздечка – осені дорога недалечко (В. Крищенко);

- давноминулий час: Я був писав листа, але вирішив зателефонувати.

Дієслова у формі дійсного способу не мають спеціальних, властивих тільки їм формальних засобів. Значення дійсного способу виражається за допомогою форм особи і часу, а також роду (у минулому часі та давноминулому).

2.2. Наказовий спосіб

Зміст наказового способу полягає у безпосередньому волевиявленні з

метою спонукати слухача чи співрозмовника до певної дії. У зв'язку з цим наказовий спосіб можна було б назвати також спонукальним способом. Форми наказового способу – такі, як *Read the letter!* Прочитайте лист!, – відрізняються від випадків типу *I want you to read this letter* Я кажу, щоб ви прочитали цей лист, де також є вираз волі, але немає безпосереднього і прямого спонукування до дії.

Тим, що наказовий спосіб є безпосереднє волевиявлення, воно у певному сенсі зближується з вигуком, що є безпосереднім виразом почуттів. До певної міри наказовий спосіб має загальне і із кличним відмінком: їх зближує властива їм обом безпосередність на обличчя.

Відрізняючись від дійсного способу зазначеними вище смисловими моментами, наказовий спосіб зазвичай збігається з дійсним способом за звучанням: порівн. *I do* Я та *Do!* Роби! Цього зовнішнього збігу з дійсним способом немає лише у дієслові *be*: порівн. *I am silent* Я мовчу – *Be silent!* Мовчи! Відсутність омонімії в дієслові *be* дозволяє в цілому відокремити форми наказового способу від форм дійсного способу в загальній системі англійського дієслова (Алексеева, 2007).

Набагато складнішим є питання про відмежування форм наказового способу від форми інфінітиву, оскільки вони (ці форми) є омонімічні у всіх дієслів без винятку. Проблема такого розмежування посилюється ще й тим, що у багатьох мовах інфінітив може вживатися замість форми наказового способу: порівн. Укр. Мовчати! і т.п.

Тим не менш, навряд чи можна погодитися з висловлюваним іноді думкою про те, що в англійській наказового способу взагалі немає, і що замість нього використовується інфінітив. Помилковість такої точки зору ясно видно при зіставленні негативних форм інфінітиву та наказового способу: Порівн. *to be* бути – *not to be* не бути, але *Be...!* Будь...! — *Don't be...!* Не будь...! Наявність аналітичної форми *don't be* з безперечністю вказує на існування окремих, відмінних від інфінітива форм наказового способу.

Ще складніше відокремити наказовий спосіб від збігаються з ним форм

типу (he) be (він) був. Однак і тут є низка фактів, які достатньо свідчать про те, що зіставляються форми є формами двох різних способів. Насамперед, не можна ігнорувати значну семантичну відмінність цих форм: порівн., наприклад; 1) I suggest that he be our secretary Я пропоную, щоб він був нашим секретарем і 2) Be our secretary! Будь нашим секретарем!

Перший випадок є відоме оповідання, констатація (щоправда, чогось імовірного, але цей момент не суттєвий для питання), а другий – безпосередній вплив на волю співрозмовника, безпосереднє спонукання до дії, виражене певною формою слова. Оскільки це прагнення впливати на волю співрозмовника – свого роду відтінок каузативності – виступає у формі наказового способу дуже яскраво, наказовий спосіб позбавлений запитальної форми: питання є відомою констатацією, якої у наказовому способі немає.

Далі, слід звернути увагу і те, що наказовий спосіб, на відміну форм типу (he) be, характеризується відсутністю підлягає; а це вже відомий зовнішній момент, що підкреслює смислове розбіжність аналізованих форм.

Нарешті, не можна пройти і повз те, що форми типу (he) be не розрізняють категорії особи, тоді як форма наказового способу завжди пов'язані з другим обличчям. Інакше висловлюючись, у разі наказового способу ставлення до особи укладено у самій формі дієслова.

Крім усього іншого, є і відома стилістична відмінність: форма be у випадку Be our secretary! характеризує живу розмовну мову, а форма be у разі I suggest that he be our secretary є приналежністю книжкової мови.

Все сказане дає підставу для виділення be у разі Be our secretary і be у разі I suggest that he be our secretary як дві самостійні форми способу дієслова be.

Однак, хоча в цілому і принципово ці форми і розмежовуються, все ж таки вони стоять дуже близько один до одного і в деяких випадках їх відмітні ознаки стираються. Так, наприклад, у такому реченні, як Somebody bring me a piece of chalk виражається вплив на оточуючих, але водночас немає характерної для наказового способу зв'язку з другою особою. Ця двоїстість

робить зрозумілою існуючу розбіжність у трактуванні подібних речень: деякі вчені відносять ці випадки до типу (he) be, а інші – до наказового способу, розглядаючи деякіbody як звальне звернення. Аналогічні випадки є і в українській мові: наприклад, принесіть хтось шматок крейди і т. п. Але там наявність дієслівної форми 2-ї особи (принесіть) змушує відносити їх до наказового способу. В англійській мові наказовий спосіб перехрещується з формами типу (he) be.

Наказовий спосіб (або імператив, з лат. imperativus – 'наказовий спосіб') виражає волевиявлення мовця, яке залежно від конкретної комунікативної ситуації набуває відтінків наказу, команди, заклику, побажання, прохання, поради, застереження:

- порада: Плавай, плавай, лебедонько, по синьому морю (Т. Шевч.);
- прохання: Дозвольте я піду далі сам (Ю. Смолич);
- команда: Сідайте до вагонів! – скомандував Шахай (Ю. Яновський);
- побажання: Шануймося, друзі! Ми варті того (Олесь Гончар);
- заклик: Нехай живе свобода ! (П. Тичина);
- застереження: Ой не ходи, Грицю, та на вечорниці (Укр. нар. пісня).

Наказовий спосіб – позначає ірреальну дію, яка, з погляду мовця, має відбутися, тому дієслова у формі наказового способу не мають категорії часу. Для наказової форми дієслова характерні граматичні категорії особи та числа. Парадигму наказового способу утворюють прості (синтетичні) та складені (аналітичні) форми, що утворюються від основ теперішнього часу (для дієслів недоконаного виду) та основ теперішнього-майбутнього часу (для дієслів доконаного виду): Усміхнися мені, хай розвидняться наші печалі (В. Крищенко).

2.3. Умовний спосіб

Аналітичні форми способу з *should would* (*I should be he would be*) зазвичай використовуються в головній частині складного речення з підрядним умовним і виражають не саму умову, яке наслідок. Основна ідея цього способу - відома нереальність, але взята не сама по собі, а зумовлена нереальністю, недійсністю якихось інших обставин та умов. Виходячи з цього, цей спосіб можна назвати умовним способом (*Conditional Mood*), або, строго кажучи, «обумовленим». Відмінність форм умовного способу та форми умовного II є, таким чином, дуже тонким. Воно полягає в тому, що в умовному II нереальність дається як вихідний момент, і вона нічим не обумовлена, тоді як в умовному способі йдеться про нереальність, залежну від нереальних умов.

Іноді форма умовного способу можна використовувати самостійно. Однак і в цьому випадку передбачається відома нереальна умова: порівн., наприклад, *What would you answer* Що б ви відповіли, де мається на увазі *if you were asked* якби вас запитали і т. п. Ця особливість форм умовного способу призводить до того, що вони можуть вживатися у ввічливому зверненні, висловлюючи певні моменти експресивно-емоційного характеру, і не вносять значення, властивого умовному способу: наприклад, *Would you mind my opening the window?* Ви не заперечували б, якби я відчинив вікно?

У зв'язку з цим цікаво зупинитися на створенні такого виразу, як *I should like* Я хотів би. За змістом тут взагалі немає протилежності до дійсного стану речей. По суті в цьому випадку промовець має на увазі Я бажаю, але він як би маскує це, залишаючи в тіні, момент вольовий, і досягає певного емоційно-стилістичного ефекту: з'являється відтінок скромності та ввічливого побажання.

Те саме і в українській мові, де речення Я зробив би це, якби у мене був час фактично означає: Я не зробив цього, тому що у мене не було часу. Але той, хто говорить, воліє перший варіант, як менш грубий. Те саме й у

пропозиції Я хотів би піти в кіно: ніякої нереальності тут немає, незважаючи на умовний спосіб, і хотів би по суті означає хочу (Горпинич, 2004).

Разом з тим цей випадок є не окремим способом, а особливим вживанням того ж самого умовного способу, оскільки зв'язок з останнім тут виступає дуже ясно.

Умовний спосіб дієслів позначає вірогідний, можливий або бажаний процес, реалізація якого пов'язана з наявністю тих чи інших додаткових умов, наприклад: Якби я був скульптором, виліпив би чудесний високий лоб! Якби був живописцем, намалював би оті калинові щоки! (Олесь Гончар); Якби вмерти не боявся, то надвоє б розірвався (Присл.). Умовний спосіб – це аналітична структура, яка утворюється поєднанням дієслова у формі, співвідносній з формою минулого часу дієслова, і частки би (б): вчив би, вчила б. За своїм походженням частка би (б) є колишньою формою 2 і 3 особи однини аориста допоміжного дієслова бути (быти, быхъ, бы; быхомъ, бысте, быша), а форма основного дієслова – це колишній дієприкметник минулого часу (саме тому дієсловам у формі умовного способу та у формі минулого і давноминулого часу властива граматична категорія роду).

Паралельно в українській мові вживається безособова форма умовного способу, що утворилася поєднанням форми інфінітива та частки б: зрозуміти б, вірити б.

Щодо умов уживання і функціонального навантаження розрізняють два різновиди форм умовного способу:

- форма у складнопідрядному реченні або в іншому граматичному контексті, який містить повідомлення про умову, необхідну для реалізації стану або дії: Студент одержав би позитивну оцінку, якби сумлінно працював протягом семестру;

- незалежно вжита форма: Почекав би ти ночі; Хоч би швидше час минав; Взяв би я бандуру та й заграв, що знав. Через ту дівчину бандуристом став (Укр. нар. пісня).

Дієслова у формі умовного способу залежно від контексту можуть виражати значення:

- можливості: Я жив би двічі і помер би двічі, якби було нам два життя дано (М. Бажан);

- бажання: Хотіла б я піснею стати... (Леся Українка);

- спонукання: Був би ти уважнішим!; - прохання: Може б, хто послухав казки (Леся Українка).

Українському дієслову в умовному способі властива специфічна форма умовного минулого способу. Віднесеність вірогідної, можливої дії до минулого виражається аналітичною структурою, яка утворюється поєднанням дієслова бути (був, була, було, були) з формою умовного способу: Якби знала, що покине – була б не любила; Якби знала, що загине – була б не пустила (Т. Шевч.); Я зайчика зустріла – дрімав він на горбку. Була б його спіймала, зозуля ізлякала: Ку-ку! (П. Тичина). Минулий умовний спосіб співвідноситься за вираженням передминулої дії з формою давноминулого часу.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в результаті виконаної роботи ми можемо зробити такі висновки.

Враховуючи матеріали з вивчення структури граматичних категорій, накопичені на сьогодні, слід підійти до оцінки співвідношення між граматичною формою та граматичною категорією, з іншого боку. Оскільки категорія не може виражатися у словоформі двічі, оскільки всі опозиційні форми, відображені словоформою, необхідно осмислити разом із їхніми опозиційними протичленами як різні категорії, що конституюють. Звідси випливає, що й англійське дієслово у єдиній словоформі може одночасно висловлювати час і майбутнє час (форма «майбутнє у минулому»: I should do, he would do), то системі англійського дієслова виявляються дві категорії часу: по-перше, «первинний» час, що розрізняє минуле (сильний член категоріальної опозиції) і сьогодення (слабкий член категоріальної опозиції), і, по-друге, «вторинний», або «проспектний» час, що розрізняє майбутнє, або футурум (сильний член категоріальної опозиції) і не -Майбутнє, або інфутурум (слабкий член категоріальної опозиції).

Далі, якщо в єдиній дієслівній словоформі можуть одночасно виражатися перфектність і тривалість (форма «тривалий перфект»: he has been doing), значить, у системі англійського дієслова виявляються дві категорії виду: по-перше, вид «розвитку» (континуум – індефінітум) і, по-друге, вид "ретроспективної координації" (перфект - імперфект).

Отже, такі загальні граматичні поняття, як «час», «вигляд», «спосбі» та інші, взяті власними силами, зовсім не припускають єдиних категоріальних систем висловлювання визначених ними значень. Граматична категорія у кожній мові формується конкретними співвідношеннями його граматичних форм. Якщо деякі форми, висловлюючи варіанти єдиного базового значення (часу – минуле, сучасне, майбутнє та інших.; виду – досконалий, недосконалий, тривалий тощо), є взаємовиключними, звідси випливає, що вони утворюють єдину граматичну категорію. Такі, скажімо, всі форми

дієслівного часу українською мовою. Якщо ж вони не виключають один одного, а в певних комбінаціях можуть співіснувати в єдиній словоформі, звідси впливає лише те, що вони входять складовими частинами в різні категорії, навіть якщо значення, які вони виражають, є спорідненими.

Англійський спосіб, як і інші дієслівні категорії, виявляється суттєво в бінарній привативній опозиції, оскільки його «імператив» не має форм вираження, відмінних від форм умовного способу, і не може співіснувати з ними в єдиній словоформі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Aarts, B., McMahon, A. (Ed.). (2006). The Handbook of English Linguistics. Oxford, UK: Blackwell Publishing.
2. Baunaz, L., Puskás, G. (2022). Cross-linguistic Approach to the Syntax of Subjunctive Mood. Switzerland: Springer Nature Switzerland.
3. Bhat, D. N. S. (2011). Word classes and sentential functions. Doi: <http://dx.doi.org/10.1515/9783110806120>
4. Blokh, M. A. (2000) Course in Theoretical English Grammar.. – М.: Vysshaya Shkola.
5. Boyer, B. (2018). French in a Flesh. Grammar and Vocabulary Fundamentals. Jefferson, New Carolina: McFarland & Company.
6. Bradley, P., T., Mackenzie, I. (2004). Spanish. An Essential Grammar. London: Routledge.
7. Bussmann, H. (2006). Routledge Dictionary of Language and Linguistics (translated and edited by Trauth, G., and Kazzazi, K.), London and New York: Routledge.
8. Butterfield, J. (Ed.). (2015) Fowler's Concise Dictionary of Modern English Usage. Oxford: Oxford University Press.
9. Candler, G. (2010). Outline of English Grammar. The USA: Xlibris Corporation.
10. Ethnologue: Languages of the World. <https://www.ethnologue.com/>
11. Grisham, J. (2010). The Firm. New York: Arrow.
12. Huddleston, R., Pullum, G. K., Bauer, L., Birner, B., Briscoe, T., Collins, P. ... Ward, G. (2002). The Cambridge Grammar of the English Language. United Kingdom: Cambridge University Press.
13. Khlebnikova, I., B. (2019). The Conjunctive Mood in English as a Problem in General Linguistics. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
14. Lehmann, Ch. (2013). The nature of parts of speech. Word classes. Nature, typology, computational representations. Second Triple

International Conference. Università Roma Tre: Sprachtypologie und Universalienforschung 66/2.

15. Research methods in linguistics (2014) / Ed. by R.J. Podesva, D. Sharma. – Cambridge: Cambridge Univ. Press.
<http://www.cambridge.org/us/academic/subjects/languages-linguistics/researchmethods-linguistics/research-methods-linguistics?format=PB>
16. Алексєєва, І.О. (2007) Курс теоретичної граматики сучасної англійської мови. Вінниця: Нова Книга.
17. Вихованець, І. Р., Городенська К. Г. (2004). Теоретична морфологія української мови. Київ: Пульсари.
18. Гладуш, Н. Ф., Павлюк, Н. В. (2019) Contrastive Grammar: Theory and Practice. Київ: Нац. ун-т «Києво-Могилянська акад.».
19. Горпинич, В. О. (2004). Морфологія української мови. Київ: Академія.
20. Грищенко, А. П. (Ред.). (2002). Сучасна українська літературна мова. 3-тє видання. Київ: Вища школа.
21. Даскалюк, О. Л. (2006). Семантико-граматична характеристика імператива сучасної української мови. (Автореф. дис. канд. філол. наук). Чернівецький Національний Університет, Чернівці
22. Корунець, І.В. (2003) Порівняльна типологія англійської та української мов. Вінниця: Нова Книга.
23. Кочерган, М. П. (2004) Вступ до мовознавства. К.: Академія.
24. Крилова, Т.В., Гудманян, А.Г. (2009) Граматика англійської та української мов: конспект лекцій. К.: НАУ.
25. Левицький, А.Е. (2007) Порівняльна граматика англійської та української мов: Навчальний посібник. К.: «Освіта України».